

WOJCIECH ZIĘTARA
JOLANTA SOBIERAJEWSKA
Instytut Ekonomiki Rolnictwa
i Gospodarki Żywnościowej – PIB
Warszawa

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKICH GOSPODARSTW OGRODNICZYCH – STAN I KIERUNKI ROZWOJU

Wprowadzenie

Potencjał produkcyjny polskiego rolnictwa w porównaniu do innych krajów europejskich jest znaczny. Świadczy o tym powierzchnia użytków rolnych (UR) w przeliczeniu na jednego mieszkańca i zasoby pracy. W Polsce w ostatnich kilkunastu latach powierzchnia ta na jednego mieszkańca zmniejszała się, ale mimo to wynosiła 0,38 ha w 2010 roku. W porównaniu do Niemiec i Holandii, gdzie wskaźnik ten wynosił w tym czasie odpowiednio 0,20 i 0,11 ha, należy oceniać ją jako dużą. Spośród bliższych sąsiadów jedynie Węgry dysponowały większą powierzchnią UR na jednego mieszkańca – 0,52 ha [13, 14]. Udział zatrudnionych w rolnictwie w Polsce w ogólnej liczbie zatrudnionych też jest znaczny. W 2008 roku kształtował się na poziomie 14% i trzykrotnie oraz sześciokrotnie przekraczał wskaźniki na Węgrzech i w Niemczech (odpowiednio 4,5% i 2,2%). Zdecydowanie większa niż na Węgrzech i w Niemczech była także liczba zatrudnionych w przeliczeniu na 100 ha UR. W Polsce w 2008 r. zatrudnienie na 100 ha UR wynosiło około 14 osób, na Węgrzech zaledwie 3 osoby, a w Niemczech 5 osób [13, 14]. Wysokie zasoby pracy w rolnictwie polskim wiążą się ze stosunkowo niższymi kosztami pracy.

Duży potencjał produkcyjny rolnictwa polskiego przy ograniczonym popycie jest przyczyną niskiego poziomu intensywności organizacji produkcji, o czym świadczy znaczny udział zbóż w strukturze zasiewów i mała obsada zwierząt. Stanowi jednocześnie przesłankę do podniesienia poziomu intensywności organizacji produkcji rolnej, zwłaszcza roślinnej. Cel ten można osiągnąć przez zwiększenie powierzchni upraw ogrodnich (sadów i warzyw).

W Polsce w latach 2000-2010 udział warzyw w powierzchni gruntów ornych oscylował w przedziale 1,7%-1,9%, czyli prawie dwukrotnie więcej niż w Niemczech. Równie znacząco większy był udział sadów w powierzchni użytków rolnych (w ostatnich latach w Polsce około 3%) [13, 14].

O roli produkcji ogrodniczej świadczy także jej udział w wartości całkowitej produkcji rolniczej, który w latach 2000–2010 wynosił od 11,8% do 13,6%, podczas gdy udział jej powierzchni w powierzchni użytków rolnych w tym okresie równał się 3,2%-4%. Oznacza to, że poziom produkcji z powierzchni pod uprawami warzyw i sadów był średnio 3,3 razy większy niż z całkowitej produkcji rolniczej, natomiast w porównaniu do produkcji roślinnej około 5 razy większy. Podobne relacje występowały w innych krajach: na Węgrzech, w Niemczech i Holandii [5, 18].

Warzywa i owoce, zarówno w formie świeżej, jak i przetworzonej, są ważnym produktem eksportowym. W 2009 roku udział produktów ogrodniczych w polskim eksporcie produktów rolno-spożywczych sięgał 20,6% (na Węgrzech – 15,6%, w Niemczech i Holandii – odpowiednio 37,5% i 38,8%). W Polsce w latach 2000–2010 udział warzyw, owoców i ich przetworów w eksporcie ogółem wynosił około 4% – o połowę mniej niż w Niemczech i Holandii [1, 2, 3, 4].

W 2010 roku działało około 467 tys. gospodarstw prowadzących towarową produkcję owoców, warzyw oraz pieczarek, co stanowiło 20,5%¹ krajowej liczby gospodarstw. W tej grupie gospodarstw miały miejsce silne procesy koncentracji, bowiem liczba gospodarstw z produkcją ogrodniczą w 2010 roku w stosunku do 2002 r. zmniejszyła się o 39%, wzrosła jednocześnie liczba gospodarstw wysokotowarowych z produkcją ogrodniczą. W 2010 roku było ich około 29 tys.; w stosunku do 2002 r. było więcej o 43%² [12, 15, 17].

Z uwagi na znaczenie produkcji ogrodniczej i potencjał produkcyjny polskiego rolnictwa, zasadne jest podjęcie badań nad organizacją i ekonomiką gospodarstw ogrodniczych w Polsce oraz skonfrontowanie ich z podobnymi gospodarstwami w innych krajach europejskich. Potrzeba takich badań wynika także ze zbyt małej proeksportowej produkcji ogrodniczej w Polsce. Podstawą rozwoju tych gospodarstw jest eksport produktów ogrodniczych zarówno w formie świeżej, jak i przetworzonej, ważne jest więc zbadanie przewag konkurencyjnych polskich gospodarstw tego rodzaju w porównaniu z gospodarstwami krajów konkurentów.

Cel badań, źródła i metody badawcze

Celem badań jest ocena efektywności i konkurencyjności polskich gospodarstw ogrodniczych oraz określenie kierunków ich rozwoju. Przedmiot badań stanowią gospodarstwa ogrodnicze z Polski, Węgier, Niemiec i Holandii. Przy wyborze krajów do badań zastosowano dobór celowy, aby ocenić polskie gospodarstwa ogrodnicze na tle podobnych pod względem kierunku produkcji podmiotów z innych krajów, o zbliżonych warunkach produkcji. Z tego powodu wybrano Niemcy, najbliższego sąsiada Polski, i Holandię – reprezentujące kraje dawnej UE-12 oraz Węgry jako reprezentanta krajów nowo przyjętych (UE-15). Bliższymi sąsiadami są, co prawda, Czechy i Słowacja, nie wybrano ich jednak

¹ Ogólna liczba gospodarstw w 2010 r. wynosiła 2278 tys. [12].

² Wg J. Świetlika, gospodarstwa wysokotowarowe: sadownicze i warzywnicze użytkują powyżej 5 ha, z truskawkami – powyżej 2 ha, pod osłonami – powyżej 7000 m² i z pieczarkami – powyżej 500 m² [16].

do badań ze względu na odmienną strukturę agrarną – dominują w nich gospodarstwa wielkotowarowe.

Badaniem objęte zostały gospodarstwa znajdujące się w systemie FADN, wyodrębnione wg struktury kwot standardowej nadwyżki bezpośredniej³. Wśród gospodarstw ogrodniczych wyodrębniono grupę gospodarstw sadowniczych (typ 32) i warzywniczych (typ 20)⁴, a zebrane dane obejmują lata 2007-2009 (tab. 1).

Tabela 1

Liczba badanych gospodarstw ogrodniczych według wielkości ekonomicznej w latach 2007-2009

Klasy wielkości ekonomicznej	Polska	Węgry	Niemcy	Holandia
Liczba gospodarstw sadowniczych (typ 32)				
8-16	100-200	15-40	-	-
16-40	40-100	40-100	-	-
40-100	-	15-40	40-100	-
≥ 100	-	-	100-200	15-40
Liczba gospodarstw warzywniczych (typ 20)				
16-40	100-200	15-40	40-100	-
40-100	40-100	-	100-200	15-40
≥ 100	15-40	-	200-500	200-500

Źródło: [5].

Z liczb podanych w tabeli 1 wynika, że nie wszystkie klasy wielkościowe gospodarstw są reprezentowane – z polskich gospodarstw sadowniczych występują tylko gospodarstwa w klasach 8-16 i 16-40 ESU, z węgierskich także w klasie 40-100 ESU, z niemieckich w klasach 40-100 ESU i 100 ESU i więcej, natomiast w Holandii FADN obejmuje tylko gospodarstwa sadownicze o wielkości 100 ESU i więcej. W grupie gospodarstw warzywniczych (typ 20) w Polsce i w Niemczech badaniami objęto gospodarstwa w klasach 16-40, 40-100 i 100 ESU i więcej, na Węgrzech tylko gospodarstwa w klasie 16-40 ESU, a w Holandii gospodarstwa w dwóch największych klasach. Z informacji tych wynika, że zarówno w Niemczech, jak i w Holandii dominują większe gospodarstwa analizowanego rodzaju. Także liczebność badanych gospodarstw w klasach wielkościowych jest silnie zróżnicowana. Sytuacja ta utrudnia wnioskowanie i uogólnienie uzyskanych wyników.

Główne źródło materiałów badawczych stanowiły dane zgromadzone w systemie FADN w latach 2007-2009, dane z 2010 roku nie były dostępne. Materiały liczbowe zgromadzone w ramach tego systemu umożliwiają charakterystykę

³ Europejska miara wielkości ekonomicznej gospodarstwa (European Size Unit); jej odpowiednikiem jest równowartość 1200 euro kwoty nadwyżki bezpośredniej liczonej w sposób standardowy.

⁴ W nomenklaturze FADN gospodarstwa z uprawą warzyw określane są mianem „gospodarstw ogrodniczych”. W literaturze przedmiotu ogrodnictwo obejmuje uprawy sadownicze i warzywnicze.

i ocenę potencjału produkcyjnego badanych gospodarstw, organizacji produkcji oraz kosztów i efektów. Dodatkowym źródłem materiałów badawczych były dane statystyczne z opracowań statystycznych GUS i Eurostatu, a także z literatury.

Do oceny potencjału produkcyjnego badanych gospodarstw, organizacji produkcji, kosztów i efektów wykorzystano metodę opisową. W tym celu posłużono się zestawieniami tabelarycznymi. W ocenie badanych gospodarstw w szerokim zakresie wykorzystano metodę porównawczą.

Dokonano jednocześnie kompleksowej oceny badanych gospodarstw przy pomocy Punktowego Wskaźnika Względnej Dobroci (PWWD), który umożliwił kompleksową ocenę gospodarstw, przy wzięciu jednocześnie pod uwagę większej liczby cech. Jego konstrukcja bazuje na metodzie unitaryzacji zerowanej [10].

Charakterystyki potencjału produkcyjnego badanych gospodarstw organizacji produkcji, kosztów i efektów dokonano posługując się następującymi wskaźnikami:

I. Potencjał produkcyjny gospodarstw:

- 1) Wielkość ekonomiczna gospodarstw wyrażona w ESU,
- 2) Powierzchnia użytków rolnych w ha,
- 3) Udział gruntów dzierżawionych (%),
- 4) Nakłady pracy ogółem (AWU/gospodarstwo),
- 5) Udział pracy własnej (FWU/AWUx100),
- 6) Wartość aktywów (tys. euro/ha),
- 7) Wartość aktywów (tys. euro/AWU),
- 8) Udział środków trwałych w aktywach (%),
- 9) Udział kapitałów własnych w pasywach (%).

II. Organizacja produkcji:

- 1) Udział sadów w powierzchni użytków rolnych (%),
- 2) Udział pozostałych upraw w powierzchni użytków rolnych (%),
- 3) Udział produkcji roślinnej w produkcji ogółem (%),
- 4) Udział produkcji zwierzęcej w produkcji ogółem (%),
- 5) Udział produkcji pozostałej w produkcji ogółem (%),
- 6) Udział produkcji przekazanej do gosp. domowego (%).

III. Poziom kosztów w układzie rodzajowym:

- 1) Koszty ogółem (tys. euro/ha),
- 2) Koszty bezpośrednie (tys. euro/ha),
- 3) Koszty środków ochrony roślin (tys. euro/ha),
- 4) Koszty nasion ogółem (tys. euro/ha),
- 5) Koszty nasion własnych (tys. euro/ha),
- 6) Koszt pracy najemnej (tys. euro/ha),
- 7) Koszt odsetek (tys. euro/ha),
- 8) Koszt czynszu dzierżawnego (tys. euro/ha),
- 9) Koszt amortyzacji (tys. euro/ha).

IV. Produktywność i efektywność gospodarstw:

- 1) Produktywność ziemi (produkcja tys. euro/ha),
- 2) Produktywność aktywów (produkcja/aktywa – krotność),
- 3) Produktywność środków obrotowych (produkcja/środki obrotowe – krotność),
- 4) Wydajność pracy (produkcja w tys. euro/AWU),
- 5) Dochodowość ziemi (dochód z gospodarstw – tys. euro/ha),
- 6) Dochodowość aktywów (dochód z gospodarstwa/aktywa – %),
- 7) Opłacalność produkcji (produkcja/koszty – %),
- 8) Dochodowość pracy własnej (dochód z gospodarstwa – tys. euro/FWU),
- 9) Rentowność produkcji (dochód z gospodarstwa/produkcja – %),
- 10) Dochód z zarządzania (tys. euro/gospodarstwo)⁵,
- 11) Parytet dochodu z gospodarstwa (%),
- 11A) w stosunku do opłaty pracy najemnej w gospodarstwach ogrodnichych (%),
- 11B) w stosunku do opłaty w gospodarce narodowej (%),
- 12) Stopa inwestycji netto (%)⁶.

Pozycja konkurencyjna polskich gospodarstw ogrodnichych

Pojęcie konkurencyjności jest różnie definiowane przez poszczególnych autorów [6, 7, 9]. W niniejszym opracowaniu pozycję konkurencyjną gospodarstw ogrodnichych rozumiemy jako zdolność tych podmiotów do rozwoju w warunkach ekonomicznych danego kraju [19]. Przedsiębiorstwa rolnicze, w tym przypadku gospodarstwa ogrodnichych⁷, nie konkurują bezpośrednio na rynkach zagranicznych z gospodarstwami innych krajów, decydują jednak o pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego i handlowych [8, 11, 15]. Pozycja konkurencyjna gospodarstw ogrodnichych pojmowana będzie jako ich zdolność do rozwoju, mierzona takimi wskaźnikami, jak: parytet dochodowy, dochód z zarządzania i stopa inwestycji netto. Trudno bowiem uznać za konkurencyjne gospodarstwa, które nie zapewniają rolnikowi dochodu na poziomie parytetowym, dodatniego dochodu z zarządzania, opłaty użycia własnych czynników produkcji i dodatniej stopy inwestycji netto. Ze względu na odmienny charakter, oddzielnie omówiona zostanie pozycja konkurencyjna gospodarstw sadowniczych i warzywnicznych, z uwzględnieniem potencjału produkcyjnego, organizacji produkcji, kosztów i efektów.

⁵ Dochód z zarządzania obliczono wg formuły: Dochód z zarządzania = dochód z gospodarstwa rolnego – szacowane koszty pracy własnej, własnej ziemi i kapitału własnego.

Podstawę obliczenia kosztów pracy własnej stanowił poziom opłaty pracy najemnej stosowany w gospodarstwach danej klasy wielkości ekonomicznej w danym kraju, podobnie w odniesieniu do kosztów użycia własnej ziemi – poziom czynszu dzierżawnego w gospodarstwach danej klasy wielkościowej i kraju. Koszt kapitału własnego przyjęto na poziomie oprocentowania obligacji dziesięcioletnich, średnich z lat 2007- 2009, w każdym z badanych krajów.

⁶ Stopa inwestycji netto - stosunek inwestycji netto do amortyzacji.

⁷ Gospodarstwa rolnicze (w tym także ogrodnichych) prowadzące produkcję towarową mają charakter przedsiębiorstw, najczęściej w formie prawnej „osoby fizycznej”.

Potencjał produkcyjny gospodarstw sadowniczych w zależności od wielkości ekonomicznej

Potencjał produkcyjny analizowanych gospodarstw sadowniczych został określony powierzchnią użytków rolnych, udziałem gruntów dzierżawionych, nakładami pracy, wartościami aktywów i ich strukturą oraz strukturą nakładów pracy. Gospodarstwa polskie i węgierskie występowały w klasach 8-16 i 16-40 ESU. Wielkość ekonomiczna gospodarstw w tych klasach była podobna i wynosiła odpowiednio: polskich 10,7 i 22,2 ESU, węgierskich 10,8 i 26,6 ESU. W klasie 40-100 ESU objęto badaniami tylko gospodarstwa węgierskie i niemieckie o wielkości również zbliżonej: odpowiednio 62,2 i 69,8 ESU. Klasa największa, 100 ESU i więcej, reprezentowana była przez gospodarstwa niemieckie i holenderskie o wielkości 250,1 i 196,3 ESU.

Powierzchnia gospodarstw polskich i węgierskich w klasach 8-16 ESU wynosiła odpowiednio 12,96 ha i 9,44 ha użytków rolnych, a w klasie 16-40 ESU 26,74 ha i 23,45 ha. W klasie 40-100 ESU gospodarstwa węgierskie miały powierzchnię 60,16 ha, a niemieckie – 13,65 ha. W klasie 100 ESU i więcej gospodarstwa niemieckie były prawie dwukrotnie większe niż holenderskie, odpowiednio 43,46 ha i 22,73 ha [18].

Uogólniając, można stwierdzić, że między wielkością ekonomiczną a powierzchnią użytków rolnych występował związek w obrębie poszczególnych krajów, nie odnotowano go natomiast między krajami z powodu różnic w poziomie intensywności produkcji.

Badane gospodarstwa sadownicze użytkują ziemię własną i dzierżawioną. Udział gruntów dzierżawionych zwiększa się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej: w gospodarstwach polskich od 6% do 14%, w węgierskich od 20% do 30%, niemieckich od 48% do 68%, a w holenderskich 30%. W miarę zwiększania wielkości ekonomicznej rosną również nakłady pracy ogółem. Prawidłowość ta ma miejsce we wszystkich krajach, ale istnieją różnice pomiędzy nimi. W gospodarstwach polskich nakłady pracy wynoszą 3-5 AWU/gospodarstwo i są większe niż w węgierskich w analogicznych klasach. Największymi nakładami pracy charakteryzują się gospodarstwa niemieckie i holenderskie w klasie 100 ESU i więcej: odpowiednio 6,48 i 5,25 AWU/gospodarstwo.

Udział własnej pracy także jest zróżnicowany i w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej wykazuje tendencję malejącą. Największy jego poziom odnotowano w gospodarstwach polskich o wielkości 8-16 ESU (57,6%), w niemieckich oraz w holenderskich o wielkości 40-100 ESU (odpowiednio: 56,4% i 32,2%).

Wartość aktywów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych również maleje wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach polskich równa się 15 tys. euro/ha i jest o 50% większa niż w węgierskich. Zdecydowanie najwyższą cechują się gospodarstwa niemieckie i holenderskie (w przedziale 30-81 tys. euro/ha). W wartości aktywów w przeliczeniu na 1 AWU natomiast występują tendencje rosnące w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej. Znaczną przewagę wykazują gospodarstwa niemieckie i holenderskie, gdzie zawarta jest

w granicach 160-350 tys. euro/AWU, a w gospodarstwach polskich i węgierskich wynosi około 70 tys. euro/AWU.

W aktywach dominującą pozycję zajmują środki trwałe, których udział przekracza 80%, a w pasywach – kapitał własny. Jednak jego udział jest zróżnicowany: najniższy jego poziom odnotowano w gospodarstwach węgierskich w klasie 40-100 ESU (65,3%) i w gospodarstwach holenderskich w klasie 100 ESU i więcej (64,9%) [18].

Organizacja produkcji w gospodarstwach sadowniczych w zależności od wielkości ekonomicznej

W powierzchni użytków rolnych w badanych gospodarstwach przeważały sady. Ich udział w gospodarstwach polskich, niemieckich i holenderskich wykazywał tendencję rosnącą w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej: w największym stopniu w gospodarstwach polskich i holenderskich (powyżej 80%), w mniejszym stopniu w gospodarstwach węgierskich i niemieckich (odpowiednio 69% i 63%). W produkcji ogółem dominowała we wszystkich klasach wielkościowych produkcja roślinna – ponad 87%. Udział produkcji zwierzęcej i pozostałej nie odgrywał istotnej roli. Związki gospodarstwa sadowniczego z gospodarstwem domowym były minimalne. W gospodarstwach polskich i węgierskich w klasie 8-16 ESU udział produkcji przekazanej do gospodarstwa domowego wynosił odpowiednio 0,5% i 0,6%. W pozostałych klasach był jeszcze mniejszy i nie przekraczał 0,2% [18].

Koszty w gospodarstwach sadowniczych a ich wielkość ekonomiczna

Poziom kosztów w przeliczeniu na jednostkę powierzchni użytków rolnych jest miarą poziomu intensywności produkcji. W gospodarstwach polskich, niemieckich i holenderskich obserwuje się tendencję wzrostową kosztów (w przedziale 2-17 tys. euro/ha), w miarę zwiększania wielkości ekonomicznej. Natomiast w gospodarstwach węgierskich w klasie 40-100 ESU koszty są mniejsze niż w klasie 8-16 ESU. Podobna zależność dotyczy kosztów: bezpośrednich, środków ochrony roślin, odsetek, czynszu dzierżawnego, pracy najemnej i amortyzacji. Zdecydowanie największe koszty występowały w gospodarstwach holenderskich w klasie 100 ESU i więcej [18].

Produktywność i dochodowość gospodarstw sadowniczych w zależności od wielkości ekonomicznej

Liczby charakteryzujące produktywność i dochodowość czynników produkcji w badanych gospodarstwach przedstawiono w tabeli 2. Wynika z nich, że produktywność ziemi w gospodarstwach polskich, niemieckich i holenderskich rosła wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Wyjątek stanowiły gospodarstwa węgierskie. Zdecydowanie większa była produktywność ziemi w gospodarstwach niemieckich i holenderskich, a zwłaszcza w holenderskich, gdzie w klasie 100 ESU i więcej wynosiła 19,5 tys. euro/ha. Natomiast najmniejsza cechowała gospodarstwa węgierskie – od 1,4 tys. euro/ha do 1,62 tys. euro/ha.

Tabela 2

Produktywność i efektywność gospodarstw sadowniczych (typ 32) w latach 2007-2009

Wyszczególnienie	Jedn. miary	8-16 ESU	16-40 ESU	40-100 ESU	≥ 100 ESU
Produktywność ziemi					
Polska	tys. euro/ha	3,05	4,66	-	-
Węgry	tys. euro/ha	1,58	1,62	1,40	-
Niemcy	tys. euro/ha	-	-	7,46	8,0
Holandia	tys. euro/ha	-	-	-	19,56
Produktywność aktywów					
Polska	krotność	0,20	0,23	-	-
Węgry	krotność	0,19	0,19	0,25	-
Niemcy	krotność	-	-	0,24	0,36
Holandia	krotność	-	-	-	0,24
Produktywność środków obrotowych					
Polska	krotność	1,54	1,60	-	-
Węgry	krotność	1,13	1,32	2,18	-
Niemcy	krotność	-	-	2,35	2,77
Holandia	krotność	-	-	-	1,36
Wydajność pracy					
Polska	tys. euro/AWU	13,17	17,23	-	-
Węgry	tys. euro/AWU	12,11	13,22	16,94	-
Niemcy	tys. euro/AWU	-	-	38,55	52,96
Holandia	tys. euro/AWU	-	-	-	85,13
Dochodowość ziemi					
Polska	tys. euro/ha	0,92	1,22	-	-
Węgry	tys. euro/ha	0,17	-0,11	0,09	-
Niemcy	tys. euro/ha	-	-	1,94	1,62
Holandia	tys. euro/ha	-	-	-	2,36
Dochodowość aktywów					
Polska	%	6,3	8,13	-	-
Węgry	%	2,2	-0,03	1,9	-
Niemcy	%	-	-	6,1	6,7
Holandia	%	-	-	-	3,0
Opłacalność produkcji					
Polska	%	135,7	143,0	-	-
Węgry	%	89,5	81,7	87,5	-
Niemcy	%	-	-	128,0	119,1
Holandia	%	-	-	-	113,3
Dochodowość pracy własnej					
Polska	tys. euro/FWU	6,84	17,79	-	-
Węgry	tys. euro/FWU	2,55	-1,13	6,0	-
Niemcy	tys. euro/FWU	-	-	17,08	38,74
Holandia	tys. euro/FWU	-	-	-	32,0

cd. tab. 2

Wyszczególnienie	Jedn. miary	8-16 ESU	16-40 ESU	40-100 ESU	≥ 100 ESU
Rentowność produkcji					
Polska	%	28,8	31,6	-	-
Węgry	%	8,9	-4,0	5,5	-
Niemcy	%	-	-	24,0	18,4
Holandia	%	-	-	-	-12,1
Dochód z zarządzania					
Polska	tys. euro	-1,77	10,55	-	-
Węgry	tys. euro	-3,25	-8,48	-9,20	-
Niemcy	tys. euro	-	-	0,08	26,91
Holandia	tys. euro	-	-	-	-12,24
Udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa					
Polska	%	22,9	25,8	-	-
Węgry	%	760,2	206,5	219,2	-
Niemcy	%	-	-	17,5	29,5
Holandia	%	-	-	-	23,6
Parytet dochodu z gospodarstwa w stosunku do opłaty pracy najmniejszej w rolnictwie					
Polska	%	187,4	484,7	-	-
Węgry	%	78,2	-20,0	133,7	-
Niemcy	%	-	-	124,4	259,7
Holandia	%	-	-	-	141,0
Parytet dochodu z gospodarstwa w stosunku do opłaty pracy w gospodarce narodowej					
Polska	%	45,4	117,6	-	-
Węgry	%	14,7	-6,4	9,1	-
Niemcy	%	-	-	36,7	83,3
Holandia	%	-	-	-	49,8
Stopa inwestycji netto					
Polska	%	3,6	13,8	-	-
Węgry	%	-17,7	-15,6	21,1	-
Niemcy	%	-	-	36,8	26,9
Holandia	%	-	-	-	-35,2

Źródło: [18].

Produktywność aktywów w analizowanych gospodarstwach mieściła się w przedziale 0,19-0,36. Istotniejsze różnice wystąpiły w produktywności środków obrotowych. Wskaźniki te były większe w gospodarstwach niemieckich i holenderskich, i wykazywały lekką tendencję rosnącą w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej. Istotne różnice odnotowano w ekonomicznej wydajności pracy, przy wyraźnej tendencji wzrostowej w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej. Najwyższa wydajność pracy była w gospodarstwach niemieckich i holenderskich w klasie 100 ESU i więcej – odpowiednio 52 tys. i 85 tys. euro/AWU.

Różnice wystąpiły również w dochodowości czynników produkcji, na ogół większe w gospodarstwach większych ekonomicznie.

Dochodowość aktywów była zróżnicowana, największa w gospodarstwach polskich w klasach 8-16 i 16-40 ESU. Na zbliżonym poziomie kształtowała się w gospodarstwach niemieckich, ale w gospodarstwach holenderskich w klasie 100 ESU i więcej była stosunkowo mała, co ma związek z bardzo dużą wartością aktywów w tych gospodarstwach.

Tendencję rosnącą w miarę zwiększania się wielkości ekonomicznej wykazywała również dochodowość pracy własnej. I tu duże różnice zaznaczyły się między gospodarstwami węgierskimi, w których w klasie 16-40 ESU była nawet ujemna, a niemieckimi, gdzie w klasie 100 ESU i więcej wynosiła 38,7 tys. euro/FWU. Wszystkie badane gospodarstwa, z wyjątkiem węgierskich w klasach 8-16 ESU i 16-40 ESU, osiągnęły dochód parytetowy na poziomie opłaty pracy najemnej w gospodarstwach sadowniczych, natomiast w stosunku do opłaty pracy w gospodarce narodowej dochód parytetowy uzyskały jedynie gospodarstwa polskie o wielkości 16-40 ESU.

Dochód z zarządzania był ujemny w gospodarstwach węgierskich wszystkich klas wielkościowych. Był także ujemny w gospodarstwach polskich w klasie 8-16 ESU i holenderskich w klasie 100 ESU i więcej. W gospodarstwach w holenderskich w klasie 100 ESU i więcej oraz węgierskich w klasie 8-16 i 16-40 ESU odnotowano ujemną stopę inwestycji netto. Wszystko to świadczy o braku zdolności rozwojowych tych gospodarstw.

Uogólniając ocenę gospodarstw sadowniczych, można stwierdzić, że szanse rozwojowe posiadają gospodarstwa polskie o wielkości ekonomicznej 16-40 ESU. Decyduje o tym dodatni dochód z zarządzania, dodatnia stopa inwestycji i osiąganie dochodu parytetowego w stosunku do opłaty w gospodarce narodowej. Tezę tę potwierdza kompleksowa ocena analizowanych gospodarstw sadowniczych, dokonana przy pomocy skumulowanego punktowego wskaźnika względnej dobroci (PWWD). Wyniki przedstawiono na rysunku 1.

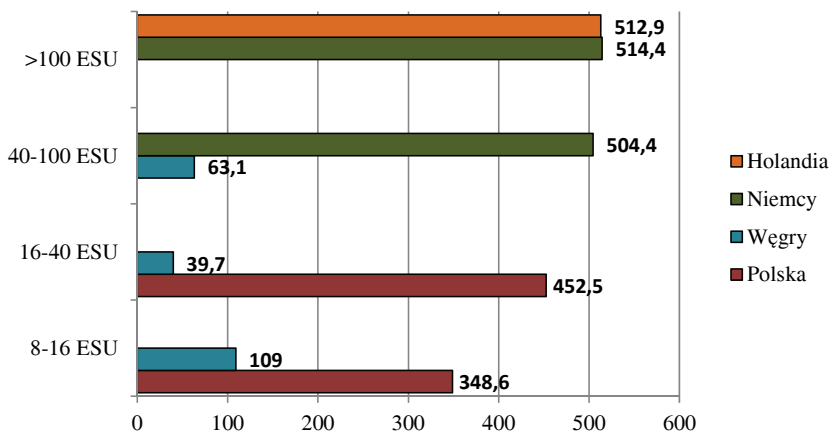
Z danych przedstawionych na rysunku 1 wynika, że największe, a jednocześnie zbliżone wartości PWWD uzyskały gospodarstwa niemieckie w klasach 40-100 i 100 ESU i więcej oraz gospodarstwa holenderskie o wielkości 100 ESU i więcej – powyżej 500 punktów. Nieco mniejszą liczbę punktów uzyskały gospodarstwa polskie o wielkości 16-40 ESU – 452,5 punktów. Gospodarstwa polskie o wielkości 8-16 ESU osiągnęły jednak gorsze rezultaty, bo tylko 348,2 punktów. Najgorsze wyniki miały gospodarstwa węgierskie – zaledwie od 39,7 do 109 punktów.

Zaprezentowane dane świadczą o tym, że jedynie polskie gospodarstwa sadownicze o wielkości ekonomicznej 16-40 ESU wykazały się zbliżonym poziomem efektywności do badanych gospodarstw sadowniczych niemieckich i holenderskich. Uzyskały one o 11,3% mniej punktów niż gospodarstwa najlepsze. Prowadziły działalność na powierzchni 26,7 ha UR, nakłady pracy wynosiły 5,2 AWU/gospodarstwo, przy wysokim udziale kapitału własnego w pasywach (85,6%). Udział sadów w powierzchni użytków rolnych wynosił 83%, można

zatem przyjąć, że były to gospodarstwa silnie wyspecjalizowane w produkcji sadowniczej.

Zdecydowanie najmniej konkurencyjne okazały się gospodarstwa węgierskie we wszystkich trzech analizowanych klasach wielkości ekonomicznej.

Gospodarstwa holenderskie w klasie 100 ESU i więcej, mimo uzyskania wysokiej oceny (513 punktów), mają mocno ograniczone szanse rozwojowe, gdyż wykazują ujemny dochód z zarządzania i ujemną stopę inwestycji netto.

Rys. 1. Skumulowany PWWD w badanych gospodarstwach sadowniczych w latach 2007-2009 (w pkt.)
Źródło: [18].

Potencjał produkcyjny gospodarstw warzywniczych w zależności od wielkości ekonomicznej

Potencjał produkcyjny analizowanych gospodarstw warzywniczych, podobnie jak sadowniczych, został scharakteryzowany powierzchnią użytków rolnych, udziałem gruntów dzierżawionych, nakładami pracy i ich strukturą, wartością i strukturą aktywów oraz pasywów. Ocena obejmuje gospodarstwa warzywnicze w następujących klasach wielkości ekonomicznej: 16-40, 40-100 oraz 100 ESU i więcej. Wielkość ekonomiczna gospodarstw w poszczególnych klasach i krajach była zbliżona. W klasie 16-40 ESU zawarta była w przedziale 26-29 ESU, w klasie 40-100 ESU w przedziale 60-73 ESU, natomiast w klasie 100 ESU i więcej wystąpiły znaczne różnice – od 166 (Polska) do 517 ESU (Holandia) [18].

Powierzchnia gospodarstw warzywniczych powiązana jest z wielkością ekonomiczną. Związek ten widoczny był we wszystkich krajach. W klasach 16-40 i 40-100 ESU najmniejszą powierzchnią charakteryzowały się gospodarstwa niemieckie – odpowiednio 1,88 i 2,20 ha. Można przypuszczać, że w klasach tych ujęte były również gospodarstwa produkujące warzywa pod osłonami.

W gospodarstwach polskich powierzchnia zawarta była w przedziale 6-10,5 ha, w węgierskich wynosiła 9 ha. W klasie 100 ESU i więcej powierzchnia gospodarstw warzywniczych wynosiła odpowiednio 12,6 i 10 ha.

Analizowane kraje różniły się udziałem gruntów dzierżawionych: w gospodarstwach polskich nie przekraczał on 15%, natomiast w gospodarstwach niemieckich, w klasie 100 ESU i więcej, wynosił około 70%.

Ściśle z wielkością ekonomiczną wiązą się nakłady pracy ogółem w przeliczeniu na gospodarstwo. W gospodarstwach polskich i węgierskich były one zdecydowanie wyższe niż w niemieckich i holenderskich. W klasie 40-100 ESU nakłady pracy w gospodarstwach polskich wynosiły 6,3 AWU na 1 gospodarstwo i o 57% przewyższały nakłady w niemieckich i holenderskich. W klasie 100 ESU i więcej w gospodarstwach polskich wynosiły 17 AWU na 1 gospodarstwo i były większe od niemieckich i holenderskich odpowiednio o 123 i 76%.

Udział nakładów pracy własnej w nakładach pracy ogółem malał wraz ze zwiększaniem wielkości ekonomicznej. W klasie 16-40 ESU w gospodarstwach polskich i niemieckich wynosił około 50%, w klasie 40-100 ESU w gospodarstwach polskich – 32,5%, w niemieckich i holenderskich – odpowiednio 42 i 45%. W klasie najwyższej, 100 ESU i więcej, w gospodarstwach polskich równał się około 12%, natomiast w gospodarstwach niemieckich i holenderskich odpowiednio 23 i 19% [18]. Niższy udział pracy własnej polskich producentów wiązać należy niewątpliwie z niższymi kosztami pracy w Polsce.

Wartość aktywów różniła się pod względem poziomu i tendencji. W gospodarstwach polskich wartość ta w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (od 23 tys. do 132 tys. euro/ha) zwiększała się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach niemieckich miała miejsce tendencja odwrotna. W klasie 100 ESU i więcej wynosiła 41 tys. euro/ha i stanowiła zaledwie 40% wartości analogicznego wskaźnika w klasie 16-40 ESU. Największa spośród wszystkich analizowanych gospodarstw wartość aktywów była w gospodarstwach holenderskich w klasie najwyższej – prawie 298 tys. euro/ha, a więc o 179% więcej niż w klasie 40-100 ESU [18].

Przy przeliczeniu wartości aktywów na jednostkę nakładów pracy (AWU) w gospodarstwach polskich i holenderskich obserwowano podobną tendencję: wartość aktywów rosła wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach polskich wartość ta zawarta była w przedziale 44-81 tys. euro/AWU, w holenderskich w przedziale 190-298 tys. euro/AWU, a w niemieckich w przedziale 60-70 tys., przy braku wyraźnego związku z wielkością ekonomiczną.

Struktura aktywów w analizowanych gospodarstwach jest podobna. Dominowały środki trwale, o udziale w granicach 72% (Węgry) – 91% (Polska). Brak jest związku między udziałem środków trwałych w aktywach a wielkością ekonomiczną. Struktura pasywów była zróżnicowana. Największym udziałem kapitałów własnych wyróżniały się gospodarstwa polskie w klasie 16-40 ESU – 80%. Zarówno w gospodarstwach polskich, jak i holenderskich widoczny był spadek udziału kapitałów własnych w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej. W klasie powyżej 100 ESU udział ten wynosił odpowiednio 41% i 35%,

w gospodarstwach niemieckich kształtował się na poziomie 52%, niezależnie od wielkości ekonomicznej [18].

Organizacja produkcji w gospodarstwach warzywniczych w zależności od wielkości ekonomicznej w latach 2007-2009

Organizacja produkcji w badanych gospodarstwach warzywniczych oceniana była przy pomocy udziału powierzchni warzyw w powierzchni użytków rolnych oraz udziału produkcji roślinnej w produkcji ogółem.

W udziale powierzchni warzyw w powierzchni użytków rolnych zaznaczyły się różnice: od 21-29% w gospodarstwach polskich do ponad 60% w gospodarstwach niemieckich i holenderskich. Zwiększanie udziału powierzchni warzyw następowało wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Polskie gospodarstwa warzywnicze były zdecydowanie mniej wyspecjalizowane w produkcji warzyw niż gospodarstwa niemieckie i holenderskie.

We wszystkich gospodarstwach, niezależnie od wielkości ekonomicznej, w strukturze produkcji zdecydowanie dominowała produkcja roślinna – w największym stopniu w gospodarstwach polskich (prawie 100%), w pozostałych około 90%.

W analizowanych gospodarstwach warzywniczych udział produkcji przekazanej do gospodarstwa domowego był bardzo mały i praktycznie bez znaczenia.

Poziom i struktura kosztów w gospodarstwach warzywniczych w zależności od wielkości ekonomicznej

Gospodarstwa polskie i holenderskie wykazywały dodatni związek między kosztami ogółem na 1 ha użytków rolnych a wielkością ekonomiczną: poziom intensywności produkcji zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach polskich wynosił od 10 do 45 tys. euro/ha, natomiast w holenderskich od 38 do 134 tys. euro/ha. W gospodarstwach niemieckich w klasach 16-40 i 40-100 ESU poziom intensywności produkcji był bardzo wysoki, przekraczał 60 tys. euro/ha użytków rolnych, natomiast w klasie najwyższej, 100 ESU i więcej, wynosił 32,5 tys. euro/ha, a więc znacznie mniej niż w gospodarstwach polskich. Podobne tendencje zarysowały się w grupie kosztów bezpośrednich. Koszty środków ochrony roślin, zdecydowanie największe w gospodarstwach holenderskich, również rosły w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw.

Istotne różnice wystąpiły także w poziomie kosztów nasion, rosnących wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Zdecydowanie większe były w gospodarstwach niemieckich i holenderskich. We wszystkich typach gospodarstw był bardzo niski udział kosztów nasion własnych. W miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw rosły także koszty pracy najemnej, z wyjątkiem gospodarstw niemieckich w klasie 100 ESU i więcej, gdzie były one zdecydowanie niższe niż w klasach 16-40 ESU i 40-100 ESU. Podobny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw wykazywały koszty odsetek, czynszu dzierżawnego oraz amortyzacji. Wyjątek stanowiły gospodarstwa nie-

mieckie w klasie 100 ESU i więcej, w których koszty amortyzacji były mniejsze niż w pozostałych klasach, co wiąże się z mniejszą wartością środków trwałych w tych gospodarstwach [18].

Produktywność i efektywność gospodarstw warzywniczych w zależności od wielkości ekonomicznej

Dokonując oceny produktywności analizowanych grup gospodarstw, wzięto pod uwagę produktywność ziemi, aktywów ogółem, a w tym środków obrotowych i wydajności pracy. Odpowiednie liczby przedstawiono w tabeli 3.

Produktywność ziemi w gospodarstwach polskich i holenderskich zwiększała się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Wyjątek stanowiły gospodarstwa niemieckie o wielkości 100 ESU i więcej, w których produktywność ziemi była mniejsza niż w klasach 16-40 i 40-100 ESU, odpowiednio o 48% i 54%. Produktywność ziemi ściśle wiązała się z poziomem intensywności produkcji. Podobne zależności obserwowano w poziomie kosztów w analizowanych gospodarstwach. W produktywności aktywów miały miejsce tendencje odmienne: we wszystkich klasach gospodarstw, niezależnie od wielkości ekonomicznej, produktywność aktywów była podobna. Różnice zaznaczyły się natomiast pomiędzy poszczególnymi krajami. W gospodarstwach polskich produktywność aktywów zawarta była w przedziale 0,42-0,50, w niemieckich w przedziale 0,72-0,90, natomiast w holenderskich w przedziale 0,43-0,46. Podobne tendencje wystąpiły w produktywności środków obrotowych.

Analizując wydajność pracy w badanych gospodarstwach, stwierdza się jej zwiększenie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach polskich zawarta była w przedziale 21,7-34 tys. euro/AWU, w niemieckich w przedziale 50,6-60,5 tys. euro/AWU, natomiast w gospodarstwach holenderskich była zdecydowanie większa – 77,2-136,6 tys. euro/AWU.

Dochodowość ziemi wykazywała różnice pomiędzy gospodarstwami z analizowanych krajów. W gospodarstwach polskich mieściła się w granicach od 3,3 do 10,7 tys. euro/ha i rosła w miarę zwiększania wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach niemieckich miała miejsce tendencja odwrotna: wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej malała dochodowość ziemi, z 8,3 tys. euro/ha w klasie 16-40 ESU do 4,9 tys. euro/ha w klasie 100 ESU i więcej. Podobna tendencja wystąpiła w gospodarstwach holenderskich, w których w klasie największej (100 ESU i więcej) dochodowość ziemi była ujemna.

Dochodowość aktywów kształtowała się na zbliżonym poziomie niezależnie od wielkości ekonomicznej, podobna była także w gospodarstwach polskich i niemieckich. W gospodarstwach holenderskich w klasie 40-100 ESU była ponad 50% mniejsza niż w analogicznych gospodarstwach polskich i niemieckich, natomiast w klasie 100 ESU i więcej była ujemna.

Tabela 3

**Produktywność i efektywność gospodarstw warzywniczych (typ 20)
w latach 2007-2009**

Wyszczególnienie	Jedn. miary	16-40 ESU	40-100 ESU	≥ 100 ESU
Produktywność ziemi				
Polska	tys. euro/ha	13,29	24,88	55,57
Węgry	tys. euro/ha	18,17	-	-
Niemcy	tys. euro/ha	71,38	79,98	36,76
Holandia	tys. euro/ha	-	44,20	134,13
Produktywność aktywów				
Polska	krotność	0,49	0,50	0,42
Węgry	krotność	0,80	-	-
Niemcy	krotność	0,72	0,85	0,90
Holandia	krotność	-	0,43	0,46
Produktywność środków obrotowych				
Polska	krotność	5,17	5,64	4,87
Węgry	krotność	2,84	-	-
Niemcy	krotność	3,75	3,89	4,23
Holandia	krotność	-	1,33	2,27
Wydajność pracy				
Polska	tys. euro/AWU	21,69	28,48	33,98
Węgry	tys. euro/AWU	23,63	-	-
Niemcy	tys. euro/AWU	50,63	51,07	60,49
Holandia	tys. euro/AWU	-	77,18	136,63
Dochodowość ziemi				
Polska	tys. euro/ha	3,28	6,02	10,70
Węgry	tys. euro/ha	3,54	-	-
Niemcy	tys. euro/ha	8,32	11,36	4,90
Holandia	tys. euro/ha	-	5,81	-0,001
Dochodowość aktywów				
Polska	%	9,1	12,0	8,30
Węgry	%	10,5	-	-
Niemcy	%	6,9	12,0	11,93
Holandia	%	-	5,6	-0,03
Oplacalność produkcji				
Polska	%	91,1	132,0	124,07
Węgry	%	84,2	-	-
Niemcy	%	43,2	115,2	112,90
Holandia	%	-	115,4	100,07
Dochodowość pracy własnej				
Polska	tys. euro/FWU	10,47	21,34	56,10
Węgry	tys. euro/FWU	29,14	-	-
Niemcy	tys. euro/FWU	12,77	17,19	35,27
Holandia	tys. euro/FWU	-	23,45	-1,51

cd. tab. 3

Wyszczególnienie	Jedn. miary	16-40 ESU	40-100 ESU	≥ 100 ESU
Rentowność produkcji				
Polska	%	24,9	24,4	19,47
Węgry	%	20,0	-	-
Niemcy	%	11,9	13,9	13,23
Holandia	%	-	13,0	-0,11
Dochód z zarządzania				
Polska	tys. euro	4,75	18,85	21,13
Węgry	tys. euro	18,44	-	-
Niemcy	tys. euro	-9,61	5,04	25,27
Holandia	tys. euro	-	-16,56	-110,79
Udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa				
Polska	%	6,7	2,9	2,0
Węgry	%	5,7	-	-
Niemcy	%	9,0	4,6	9,1
Holandia	%	-	5,4	26,4
Parytet dochodu z gospodarstwa w stosunku do opłaty pracy najmniejszej w rolnictwie				
Polska	%	268,0	451,8	1293,0
Węgry	%	541,0	-	-
Niemcy	%	63,4	92,3	204,3
Holandia	%	-	79,0	20,3
Parytet dochodu z gospodarstwa w stosunku do opłaty pracy w gospodarce narodowej				
Polska	%	70,0	142,0	375,5
Węgry	%	173,3	-	-
Niemcy	%	27,5	37,0	75,8
Holandia	%	-	36,3	2,5
Stopa inwestycji netto				
Polska	%	-3,6	132,1	78,43
Węgry	%	94,5	-	-
Niemcy	%	-7,6	5,30	-25,70
Holandia	%	-	-109,0	22,93

Źródło: [18].

Dochodowość pracy własnej w gospodarstwach polskich i niemieckich ściśle wiązała się z wielkością ekonomiczną, wzrastając wraz z jej wzrostem. W gospodarstwach polskich mieściła się w przedziale 10,5-56,1 tys. euro/FWU, w niemieckich w przedziale 12,8-35,3 tys. euro/FWU, natomiast w holenderskich w klasie 100 ESU i więcej była ujemna. Tendencje w zakresie opłacalności produkcji i rentowności kształtowały się podobnie jak dochodowość aktywów i pracy własnej.

Dochód z zarządzania, stanowiący ostateczną miarę sprawności gospodarowania, w gospodarstwach polskich i niemieckich, poza najmniejszymi, był

dodatni i zwiększał się wraz z rosnącą wielkością ekonomiczną. W gospodarstwach holenderskich w obydwu najwyższych klasach dochód z zarządzania był ujemny, co oznacza, że dochód z gospodarstwa nie pokrywał kosztów użycia własnych czynników produkcji: pracy, ziemi i kapitału.

Różnice obserwowano również w udziale dopłat w dochodzie z gospodarstwa. Najniższy był w gospodarstwach polskich, w których wykazywał tendencję malejącą (w przedziale 6,7%-2,0%). W gospodarstwach niemieckich zawarty był w przedziale 9,0%-9,1%, bez wyraźnych tendencji. Gospodarstwa holenderskie w klasie 100 ESU i więcej były w największym stopniu uzależnione od dopłat. Ich udział w dochodzie z gospodarstwa wynosił 26,4%.

Parytet dochodowy na poziomie opłaty pracy najemnej w gospodarstwach warzywniczych, wzrastający w miarę zwiększania wielkości ekonomicznej gospodarstw, osiągały tylko gospodarstwa polskie, w przeciwieństwie do gospodarstw niemieckich (poza klasą 100 ESU i więcej) i holenderskich.

Gospodarstwa polskie (poza najmniejszymi) osiągały także dochód parytetowy w stosunku do wynagrodzeń w gospodarce narodowej, czego nie można powiedzieć o gospodarstwach niemieckich i holenderskich. W gospodarstwach niemieckich stosunek dochodu z gospodarstwa w przeliczeniu na 1 FWU do wynagrodzeń w gospodarce narodowej mieścił się w przedziale 27,5-75,8%, wykazując tendencję rosnącą w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach holenderskich wartość wskaźników parytetu była mniejsza – odpowiednio 36,3% i 2,5%.

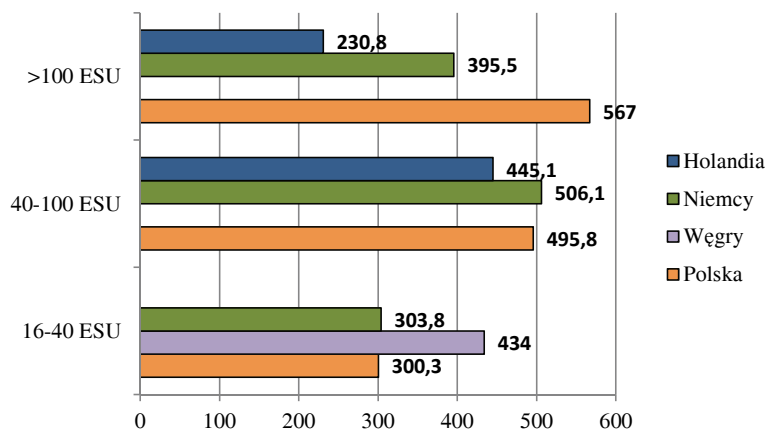
Stopa inwestycji netto była wyraźnie zróżnicowana. W gospodarstwach polskich w klasie 16-40 ESU była ujemna, w pozostałych klasach dodatnia i wynosiła odpowiednio 132,1% i 78,4%. W gospodarstwach niemieckich w klasach 16-40 ESU oraz 100 ESU i więcej, a także w gospodarstwach holenderskich w klasie 40-100 ESU stopa inwestycji netto była ujemna, co oznacza, że nie był w nich odtwarzany majątek trwały.

Wyniki kompleksowej oceny gospodarstw warzywniczych przy pomocy PWWD przedstawiono na rysunku 2. Zdecydowanie najlepsze rezultaty miały polskie gospodarstwa warzywnicze o wielkości 100 ESU i więcej, uzyskując 567 punktów. Nieco mniej punktów uzyskały gospodarstwa polskie i niemieckie o wielkości 40-100 ESU – odpowiednio 496 i 506. Różnica wynosiła odpowiednio 12,6% i 10,8%. Zdecydowanie mniej efektywne okazały się gospodarstwa holenderskie o wielkości 40-100 ESU, które osiągnęły 445 punktów oraz gospodarstwa niemieckie i holenderskie o wielkości 100 ESU i więcej – odpowiednio 395 i 231 punktów.

Polskie gospodarstwa o wielkości 100 ESU i więcej, i największej liczbie punktów, cechowały się tym, że:

- prowadziły działalność na powierzchni 10,5 ha,
- miały duże nakłady pracy – 17,1 AWU na gospodarstwo,
- miały stosunkowo dużą wartość aktywów,
- udział kapitałów własnych w pasywach był w nich niski (41%),

- udział powierzchni warzyw w powierzchni użytków rolnych (29%), w porównaniu do gospodarstw niemieckich i holenderskich, był niewielki,
- miały dużą dochodowość ziemi i aktywów,
- miały duży dochód z zarządzania i dużą dodatnią stopę inwestycji netto,
- udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa był bardzo mały.

Rys. 2. Skumulowany PWW w badanych gospodarstwach warzywniczych w latach 2007-2009 (w pkt.)
Źródło: [18].

Podsumowanie

Na podstawie dokonanej analizy można stwierdzić, że polskie rolnictwo dysponuje dużym potencjałem w zakresie produkcji ogrodniczej, który nie jest w pełni wykorzystany.

W sektorze polskich gospodarstw ogrodniczych w latach 2002-2010 wystąpił proces koncentracji. Liczba gospodarstw sadowniczych zmniejszyła się o 10,2% (z 316,7 tys. w 2002 r. do 284,7 tys. w 2010 r.), przy jednoczesnym wzroście udziału gospodarstw towarowych o 9,8%, a w tym wysokotowarowych (o powierzchni ponad 5 ha) o 48,4%, przy wzroście średniej powierzchni gospodarstw towarowych z 3,6 do 5 ha, a wysokotowarowych z 9,9 do 12,2 ha. Spadek liczby gospodarstw warzywniczych z gruntowymi uprawami był zdecydowanie większy, gdyż wynosił 50,4%, przy jednoczesnym spadku liczby gospodarstw towarowych o 11,2% i zwiększeniu liczby gospodarstw wysokotowarowych o 22%. Zwiększyła się także średnia powierzchnia gospodarstwa towarowego z 3,6 do 4,2 ha, a wysokotowarowego z 10,9 do 12,3 ha.

W latach 2002-2010 odnotowano spadek liczby gospodarstw warzywniczych prowadzących produkcję pod osłonami o 49,1%, jednocześnie wzrosła liczba gospodarstw towarowych o 73,5% i wysokotowarowych o 26,7%. Powierzchnia gospodarstw wysokotowarowych wzrosła z 1 do 1,5 ha. Procesy te wskazują na wzrost profesjonalizacji produkcji ogrodniczej.

Polskie gospodarstwa sadownicze o wielkości ekonomicznej 16-40 ESU wyróżniały się zdolnością konkurencyjną, o czym świadczy zbliżony poziom efektywności do gospodarstw sadowniczych niemieckich i holenderskich. Prowadziły one działalność na powierzchni 26,7 ha użytków rolnych, przy nakładach pracy 5,2 AWU/gospodarstwo i przy wysokim udziale kapitałów własnych w pasywach (85,6%). Udział sadów w powierzchni użytków rolnych wynosił 83%. Można zatem przyjąć, że były to gospodarstwa silnie wyspecjalizowane w produkcji sadowniczej. Zdecydowanie najmniej konkurencyjne okazały się gospodarstwa węgierskie we wszystkich trzech klasach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa holenderskie w klasie 100 ESU i więcej mają mocno ograniczone szanse rozwojowe, wykazują bowiem ujemny dochód z zarządzania i ujemną stopę inwestycji netto.

Z kompleksowej oceny gospodarstw warzywniczych wynika, że polskie gospodarstwa warzywnicze o wielkości 40-100 oraz 100 ESU i więcej wykazały się zdolnością konkurencyjną. Zdecydowanie mniej efektywne są gospodarstwa holenderskie o wielkości 40-100 i 100 ESU i więcej.

Literatura:

1. Analizy Rynkowe 2011. Rynek owoców i warzyw, nr 39. IERiGŻ-PIB.
2. Analizy Rynkowe 2012. Rynek owoców i warzyw, nr 40. IERiGŻ-PIB.
3. Analizy Rynkowe 2012. Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi, nr 35. IERiGŻ-PIB.
4. Baza Danych Handlu Zagranicznego. GUS, Warszawa 2011.
5. Baza Danych Eurostat, 2009.
6. Bednarski L.: Analiza finansowa w przedsiębiorstwie. PWE, Warszawa 2007.
7. Góral J.: Czynniki wpływające na efektywność techniczną gospodarstw rolnych [w:] Sytuacja produkcyjna, efektywność finansowa i techniczna gospodarstw powstałych w oparciu o mienie byłych państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej. Praca zbiorowa pod red. J. Kulawika. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
8. Józwiak W.: Zdolność konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych w zestawieniu z gospodarstwami węgierskimi i niemieckimi [w:] Sytuacja ekonomiczna, efektywność funkcjonowania i konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych osób fizycznych. Praca zbiorowa pod red. W. Józwiaka. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.
9. Kagan A.: Istota i pomiar efektywności technicznej [w:] Sytuacja produkcyjna, efektywność finansowa i techniczna gospodarstw powstałych w oparciu o mienie byłych państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej. Praca zbiorowa pod red. J. Kulawika. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.
10. Kukuła K.: Metoda unitaryzacji zerowanej. PWN, Warszawa 2000.
11. Pizło W.: Gospodarowanie w sadownictwie Grójca i Warki: region, klastry, gospodarstwa sadownicze. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011.
12. Raport z wyników PSR 2010. GUS, Warszawa 2011.
13. Rocznik Statystyczny Rolnictwa. GUS, Warszawa 2000-2011.
14. Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forster 2010.

15. Sobierajewska J.: Efektywność funkcjonowania polskich gospodarstw ogrodniczych. Roczniki Naukowe SERiA, t. XIV z. 1, Warszawa–Poznań–Białystok 2012.
16. Świetlik J.: Szacunek liczby gospodarstw rolnych uprawiających owoce, warzywa i pieczarki na skalę towarową w 2002 i 2010 r. Maszynopis WZE IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.
17. Uprawy ogrodnicze. Powszechny Spis Rolny 2010. GUS, Warszawa 2012.
18. Ziętara W., Sobierajewska J.: Gospodarstwa ogrodnicze w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej (red. W. Ziętara). Program Wieloletni 2011-2014. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.
19. Ziętara W., Zieliński M.: Polskie gospodarstwa roślinne na tle gospodarstw węgierskich i niemieckich (red. W. Ziętara). Program Wieloletni 2011-2014. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

WOJCIECH ZIĘTARA

JOLANTA SOBIERAJEWSKA

Institute of Agricultural and Food Economics

– National Research Institute

Warszawa

COMPETITIVENESS OF POLISH HORTICULTURAL FARMS – CONDITION AND DEVELOPMENT TRENDS

Summary

The article presents the significance of horticultural farms in agriculture in Poland as compared to horticultural farms in selected European Union countries – Hungary, Germany and the Netherlands. The paper points to strong concentration processes in horticultural production manifested in a drop in the number of farms and increase in their area. The production potential of horticultural farms, organisation of production, costs and effects have been assessed in comparison to parallel farms in the selected countries in 2007-2009. It was pointed out that the Polish fruit-growing farms with the economic size of 40-100 ESU and vegetable-growing farms of 40-100 and 100 ESU and more demonstrate competitive ability.